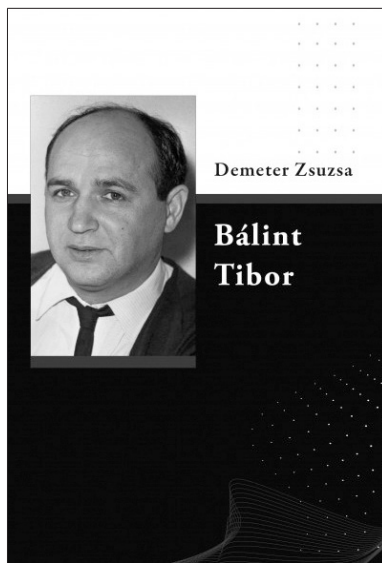


Böjthe Pál

ZARÁNDOKLÁS EGY ÉLETMŰ KÖRÜL

Úgy látom, aki a kolozsvári irodalmi élettel foglalkozik, előbb-utóbb eljut Bálint Tiborhoz is. Bálint Tibor írói pályafutásáról több monográfia született. Amikor Demeter Zsuzsa könyvét¹ lapozzuk fel, rögtön a címadatokból kiderül, hogy ebben az esetben esszék, tanulmányok gyűjteményéről van szó. Itt egy pillanatra meg kell állnunk, ugyanis az esetek többségében, a gyűjteményes kötetek írásai tág időintervallumot ölelnek át, és tárgyköreiket tekintve változatosak. Ha pedig a kiadvány egyetlen téma köré épül, akkor a különböző írások egymástól függetlenek. Demeter Zsuzsa kötetében ez másképpen van. Továbbra sem beszélhetünk monográfiáról, hiszen nincs benne az írói életmű részletes feldolgozása, de az írások között nem csupán egyszerű – teszem azt, szerzői – kapcsolat létezik, hanem folytonosság is. Ez akkor is igaz, ha az oldalszámok alapján jó előre haladtunk a kötetben, de az éppen előttünk levő írásban a történelmi-társadalmi körülmények korábbiak dátum szerint, mint az előző oldalakon felbukkanó évszámok. Az időben vissza-vissza ugró elemzési mód és egyben átfedés mindig az előző és a következő írások között, folytonosságot ad a teljes esszégyűjteménynek. Ugyanebből ered, hogy bizonyos címek, idézetek vagy utalások különböző írásokra többször megismétlődnek. Ez, egy ilyen adatgazdag kötetben akár segítség is lehet. Megelőzi az állandó visszakereséssel járó kellemetlenséget.



1 Demeter Zsuzsa: *Bálint Tibor*. MMA Kiadó, Budapest, 2022.

Amint ez a kiadvány meggyőzően bizonyítja, érdemes Bálint Tibor életművét újból és újból körbejárni. Annál inkább, mert a gazdag anyag mindig tud újdonságokkal szolgálni. Mint éppen innen kiderül, Bálint Tibor láthatatlan életműve sokkal nagyobb, mint az amúgy önmagában kicsinek nem nevezhető kiadott formában megöröklött. Demeter Zsuzsa többször is szóba hozza a láthatatlan életmű kérdését, meggyőzően érzékeltetve, hogy bőven lehetett volna, sőt, lehetne válogatni a nagyközönség számára ebből a – legalábbis pillanatnyilag – visszafordíthatatlanul elsüllyedésre ítélt anyagból. A láthatatlan életmű végső soron láthatóvá tehető, ha valaki fellapozza a számos folyóiratban, gyereklapban megjelent írást. De tekintettel napjaink irányultságára, amikor a nyomtatott sajtó eltűnőben van, nagyon kicsi a valószínűsége, hogy az a tömeg, amely a mai lapot nem tanulmányozza, a tegnapit kezdi könyvtárakban böngészni. A láthatatlan életmű kérdésének az ismétlésében egyfajta figyelmeztetést érzek. Íme, így vesznek el értékeink. Így történik meg, vagy legalábbis jócskán hozzájárul ahhoz, hogy Bálint Tibort az utókor az egykötetes írók táborába számúzi. Ezt a kérdést is feszegeti Demeter Zsuzsa. Tegyük fel, hogy a *Zokogó majom* valóban a pálya csúcса, mint ahogy jó valószínűséggel az is. De ez nem jelenti azt, hogy nem került ki Bálint Tibor tollából más értékes írás. És ha ezeket az írásokat lesöpörjük az asztalról, csak a csúcsregény vaskos kötetét hagyva meg (sajnos, azt is többnyire csak mutatóba, kirakat gyanánt), akkor mi leszünk szegényebbek. Nem harcos hozzáállás a Demeter Zsuzsáé, hanem elgondolkodón figyelmeztető.

Bálint Tibor is figyelmeztetett a maga módján. Néha egy emberöltő sem elegendő arra, hogy a diszkrét figyelmeztetés révbe érjen. Valaha olyannak ismertem meg a kisemberek, a külváros és a szeretet íróját, amilyen a valóságban soha nem volt. A *mesternél* című írásával találkoztam először, és ahelyett, hogy abból a virágoskertet, a barátságos mestert, a napfényt vagy akár Rudolfot jegyeztem volna meg, előttem egy jó darabig a „kőajtó, vaspánt”, meg „ha kell, megeszünk egy borjút is” maradt meg. De ezek erősen. Majdnem öt évtizede nem olvastam a novellát, de nem hiszem, hogy sok tévedés lenne az idézetekben, amelyek a figyelmetlenségem tükrői. Szerencsés helyzet, ha kéznél van az ellenszere. Bálint Tibor írásai pedig bőven szólnak a figyelmetlenség, a közöny ellen. Nem tolakodón, vagy pedellusi szigor-

ral. A belőlük áradó szeretet, melegség által. Ezek pedig elég erős jellemzők ahhoz, hogy kinyissák az ember szemét.

Hogy miért említettem fel a régi történetet? Azt tapasztaltam, hogy Bálint Tibor eltávozása után a róla megemlékezők, nyilatkozók bár tisztában vannak pályájának hullámvölgyeivel, azért valahogy arrafelé kerekítik történeteiket, hogy egy képzeletbeli fórumon legtöbbjük vendégül szeretné látni az író, mint valamilyen szempontból követendő példát. Ennek egyik oka, hogy az elemzések hangsúlya az életműnek arra a felére esik, amikor a lélek mellett, már a kiforrott szerző köszön vissza a sorokból. Demeter Zsuzsa eltolja ezt a határt, jobban belekotorva az általánosan elfogadott csúcspont, a *Zokogó majom* előtti időkre, viszonylag sokat időzve a pályafutás első tizenöt événél. Vagyis azokról az időkről van szó, amikor a korabeli kritika meglehetősen tűz alá vette Bálint Tibort, egyféle valahol „megrekedt” szerzőnek könyvelve el őt.

Egy másik ok, amiért Bálint Tibor szívesen látott „vendég” egy kolozsvári tágabb körű találkozón, a Demeter Zsuzsa által is használt, a múltat, hagyományainkat, identitásunkat adó értékeinket összekötő, szépen megnevezett belső térképben azonosítható. Bálint Tibornak Kolozsvár a testrésze, lelkének egy darabja. Annaira összenőtt velem, mint ami kevés embernek adatott meg. Persze, Kolozsvár inspiráló város, sok jeles irodalmárunk örökítette meg szépségeit. Az sem ritkaság, hogy nem egy szerző szebben, költőibben fogalmazta meg gondolatait a településről, mint az, akinek ereiben lüktetett Szamosfalvától a Monostor végéig és a Kerekdombtól a Palocsay-kert túlsó feléig húzódó utcák hálózata. De oly, véges-végig szeretettel társuló mélységben senki nem ismerte a város peremét, és főleg senki nem őrizte meg jó emlékezetében azt, miután megadatott máshová költöznie, mint Bálint Tibor. És ezek a perifériáról induló szálak valahogy átfűzték magukat az egész városon, egy darabig elidőzve a Házsongárdban, de ott meg nem rekedve, tovább szaladtak a lehetőségek és az emlékezések irányába. Ezekről az emlékekről, de derülátó természete révén a jövő irányába mutató lehetőségekről is sokat tudott Bálint Tibor. Szívesen beszélt mindenről, amiről kérdezték, vagy leírta gondolatait. Nem csoda hát, hogy újból és újból asztalhoz invitálják őt azok, akik nemcsak sokat akarnak tudni, de a részletekre is kíváncsiak. Sokszor ezek a részleteknek nevezett apróságok hordozzák a lényegét.

Például azt, hogy nem minden esetben elegendő valamit tanulmányaink nyomán tudni. Az, aki megélte a történetet, aktív részese volt az eseményeknek, mindig tud olyasmiről mesélni, ami a világ egyetlen könyvtárában sem olvasható. Az esszégyűjteményből kiviláglik, hogy Bálint Tibor alakja megkerülhetetlen, ha a város lírai értelmezésére kerül sor.

Demeter Zsuzsa könyvének külön színfoltja, hogy az írója nem kolozsvári. Nem ölt magára semmilyen ehhez kapcsolható pózt vagy véletlenszerű tartást. Ugyanis az, hogy valaki tősgyökeres kolozsvári magyar ember és valamilyen módon kapcsolódik Bálint Tiborhoz, már-már természetes. Ennek a könyvnek a lapjairól viszont egy egészséges távolságtartás köszön vissza, amely nem párosul ridegséggel, hiszen közben érezhető a szerzőnek a téma iránti szimpátiája. Azonban ez a távolságtartás segítségre lehet egy nagy csapda kikerülésében. Amint az a könyv több esszéjéből is kiderül, Bálint Tibort pályája első szakaszában éveken át meglehetősen sokan kritizálták stílusa miatt, egyre türelmetlenebbül várva az írásaiban létrejövő változásokat. Aztán amikor megjelent a *Zokogó majom*, a regény kapcsán sorozatosan születő kedvező bírálatok hatására, a kritikusok kezdték átértékelni az író műveihez való saját korábbi álláspontjukat. Demeter Zsuzsa végig követi a kritikákat a kezdetektől a *Zokogó majomig*, majd gyérebb szórásban a későbbi írások kapcsán is. Nem felejt ki esszéiből a kedvezőtlen vagy fanyalgó kritikák felsorakoztatását, csupán annyit tesz, hogy kiegyensúlyozott képet akar nyújtani, s ezért az egyazon időben született jóval kisebb számú pozitív, vagy legalábbis bizakodó hangú elemzésnek is teret ad. Erről van tehát szó, hogy a nagyon alaposan dokumentált, Bálint Tibor sok száz írásának az ismeretével felvértezve született esszék nem jutnak majd arra a sorsra, hogy utólag korrigálni kelljen őket.